

Верица ЈОСИМОВСКА,
м-р. Институт за историја и археологија.
Универзитет «Гоце Делчев»
(Штип, Република Македонија)

УКРАИНСКИТЕ ИМИГРАНТИ ВО ШТИП МЕЃУ ДВЕТЕ СВЕТСКИ ВОЈНИ

Епохалните историски настани што го потресоа светот во дваесеттите години од минатиот век, придонесоа неколку милиони граѓани на Советска Русија да бидат принудени, под закана на сопствениот живот, да ја напуштат земјата. Дел од тој огромен бран бегалци што го создаде суровата Граѓанска војна, се најде и на територијата на тогашната новоформирана балканска држава-Кралство на Србите, Хрватите и Словенците во чиј состав влегуваше и Македонија.

Денес, 90 години подоцна, зборуваме за едно заборавено време помеѓу двете светски војни, во кое поголем дел од бегалците кои дошле во Македонија, нашле свое засолниште во Штип.

Од разбирливи причини за овие настани зборуваме со големо задоцнување убедени дека и тоа е подобро отколку никогаш.

Меѓу бегалците-Украинци имало и припадници на аристократијата, офицери, државни службеници. Дури 40 % од нив биле научници, лекари, инженери, професори, агрономи, професори, уметници, адвокати и правници¹.

Голем дел од нив биле интелектуална елита на Советска Русија, па во Штип и цела Македонија дале значаен придонес во сите сфери од општествениот живот. Кратко речено, Украинците кои дошле во Штип со себе донеле една нова димензија, инзворедно широка и силна кадровско-техничка помош. Но во изминатиов период тоа не било доволна причина овие настани да не бидат проучувани и афирмирани.

Бегалците од Украина, со иронија на судбината, стигнале во вистински момент во Штип, пополнувајќи голема празнина во потребата од стручни кадри.

Штип пружајќи им рака на бегалците за возврат добил голема награда, доживеал вистинска преродба.

Без разлика дали биле Руси, Украинци, Белоруси, Ерменци итн., сите што го говореле рускиот јазик, штипјани ги нарекувале со заедничко име Руснаци².

¹ С. «Нова Европа» (Загреб), бр. 8, 1922.

² Според современикот Јордан Зуљамов: «Во 1920/21 година, кога дојдоа Руснаците од

Заедницата на бегалците од еден град, секаде во Кралството, била именувана како руска колонија. Штипската заедница на бегалците започнала да се формира 1919 година, кога во Штип доаѓаат на работа првите лекари Украинци (д-р Сергие Рамзин, д-р Александар Верченко, д-р Николај Мињенко и др.).

Тие особено биле добредојдени и за државата и за населението, бидејќи во градот во тој период по војната немало ниту еден лекар.

Во наредниот период во 1920–1921 година во градот доаѓаат професори, уметници, инженери, воени лица кои активно ќе се вклучат во општествено-економскиот и културен живот во градот.

Покрај вработувањата во државна служба, како Владимир Лешченко, Иван Прохорович Бабич, Александар Иван Молотов – градежни инженери, Никола Бабурович – аграрен чиновник, Сергеј Шпигов, Горги Василенко, Костадин Неделков како чиновници, дел од нив се обиделе својата животна егзистенција да ја најдат и во приватниот бизнис. За таа цел, државата им одобрувала поволни кредити.

Професорот по уметност во штипската гимназија, Михаил Глушенко со одобрение на Министерството за просвета и Злетово-струмичката епархија отворил сопствено уметничко-архитектонско атеље³. Дел од руските имигранти станале колари⁴ (Јаков Петренко, Максим Макаренко), а подоцна со организирањето на курсевите за возачи во Белград, еден дел од нив станале и такси превозници со автомобили и камиони (Николај Фјодорович Охомуш, Сергеј Иванов Мали). Тие таксисти се сметаат за основачи на такси службата, не само во Штип, туку и во брегалничкиот регион.

Најголемиот број од воените лица кои и последни ќе пристигнат во Кралството, припадници на воените сили на козачките одреди, за опстанок во земјата им била понудена тешка физичка работа, најчесто вклучени и во изградбата на патната мрежа. Дел од козачките единици кои биле вклучени во изградбата на патот Врање-Босилеград, подоцна ќе бидат префлени во Штип на изградба на пругата Велес-Штип а потоа и Штип-Кочани⁵. По завршувањето на изградбата на пругата, дел од Козаците-цигити⁶, останале во Штип, во воена служба како инструктори.

царска Русија како бежанци, во Штип во градо како да настана нешто ново. Ново сонце да б'сна. Па новите нијни навик и ако беа у почетоко чудни, прифанаме ги. Новите занаети шо ги донесоа тогај у градо, немаше ги. Ама многу интелектуалци дојдоа кои ногу нешто ново донесоа. Имаше музичари, инженери, доктури, техничари. Имаше и други струки, ние Штипјаните ги прифанаме, тука тие се испоженија и големи опашки зад себе оставија».

³ В. «Брегалница», год. I, бр. 3, Штип, 31. III 1927.

⁴ Тоа биле превозници со запрежни коли – колари, арабации за пренос на пошта и пратки од железничката станица до домовите.

⁵ Железничката пруга Велес-Штип била долга 52 км и го делела Овче Поле на два дела. Таа била градена во изворедно тешки услови. Тоа најдобро го почувствувале оние што ја граделе. Во отсуство на модерна механизација, работите се одвивале рачно и повеќе од 12 часа дневно. Немало бараки за сместување, се списало крај железничката линија под ведро небо. Редовна храна бил само лебот и солта со толчен пипер. За изградба на железничката линија биле ангажирани руските емигранти од Кубанската козачка дивизија, како свгина работна сила. Железничката линија била изградена во рекордно време од 11 месеци и 10 дена. («Политика», Београд, 22. X 1924; Донче Ефремов, *Пругата ги измачи градителите*, «Штипски весник», бр. 235, 24. X. 1997).

⁶ Вешт јавач на коњ кај Козаците.

Додека биле сместени во привремените бараки на ридовите во Бело Брдо, Штипјани имале можност секој ден да ги среќаваат Козаците на нивните црни коњи како слегуваат од ридовите и заминуваат кон касарните.

Управата на колонијата во Штип организираше и козачки игри на коњи, што за Штипјани било вистинска атракција, нешто дотогаш невидено ⁷.

Бројот на емигранти во Штип не бил константен. Едни доаѓале, други заминувале. Голем дел од нив поради нов работен распоред што го добивале од државата, заминувале од Штип, но поголем дел останале засекогаш засновајќи семејства со Штипјанки ⁸. Верувале дека советскиот режим ќе биде срушен и дека набрзо ќе се вратат назад. Иако тоа не се случило, кај сите нив до крајот на животот останала желбата да се вратат во својата татковина.

Доаѓањето и прилагодувањето на Украинците во новата средина, меѓусебното запознавање со локалното население и заедничкиот соживот, дале нова димензија на животот во градот употребата на рускиот, украинскиот српскиот и македонски со руски акцент, начинот и стилот на живеењето, гардеробата, комуникациите и сл. Тоа во суштина била средба и судир на две различни култури, иако по многу нешта блиски.

Организираше и културно-уметнички групи, пејачки друштва и друг вид на забава во што биле потпомогнати и од официјалната власт. Исто така, тие се вклучувале и во одбележувањето на значајни настани и датуми за штипската историја.

Благодарение на придонесот на украинските кадри, пред се Сергеј Михајлов, основач на нижото ⁹ и средното музичко училиште во Штип, овде во Штип била изведена првата опера во Македонија ¹⁰.

Штип воскреснал на сите полиња од економско, медицинско, просветно до културно и спортско ниво. Тие години познати како «златно доба на штипската култура» не успеале да се повторат со таков интензитет во историјата на Штип.

Причини од кои се раководеа различни луѓе со различни интереси и различни и идеолошки и политички убедувања, различно гледаа на белогардејците-имигранти па според тоа и го прилагодуваа своето однесување кон нив. Така ставот и односот кон нив во различни периоди се менувал, еднаш биле позитивни во други прилики

⁷ «Недела попладне, во кругот на касарната, 23 пешадиски полк на Руските Козаци приредил „Козачки вежби“. И покрај неподносливиот ветер, публика имаше прилично, а изведувањето на витешките козачки игри беше одлично подготвено. Иако ги нема оние прочуени козачки коњи, сепак вредните Козаци и обичните коњи ги дресирале многу добро, па можеа да пружат еден мал дел од вратоломните точки кои Козаците ги направија прочуени и кај нас и во светот.» (В. «Брегалница», год. I, бр. 410. Штип, III 1927; Србо Ивановски, *Жената на белогардеецот*, Скопје, 2001, 184).

⁸ Според податоците кои ги имаме на располагање од Матичната книга на венчаните во Штип од 1920–1933 и 1935–1941 год., повеќе од 30 Штипјанки склучиле бракови со руски бегалци: Милка Трајкова со Иво Јефтушенко, Стефанка Димова со Јосиф Матушенко, Љуба Трајкова со Василиј Енвенко, Јордана Бабамова со Костадин Неделков, Дафинка Димова со Ѓорѓи Василенко, Павлина Коцева со Максим Макаренко, Зора Стојанова со Владимир Лешченко, Солунка Божинова со Јаков Петренко и др.

⁹ Министерство за просвета, 5. III 1924 год., со Акт-У. бр. 472.

¹⁰ В. «Комедија», 7. IX 1925.

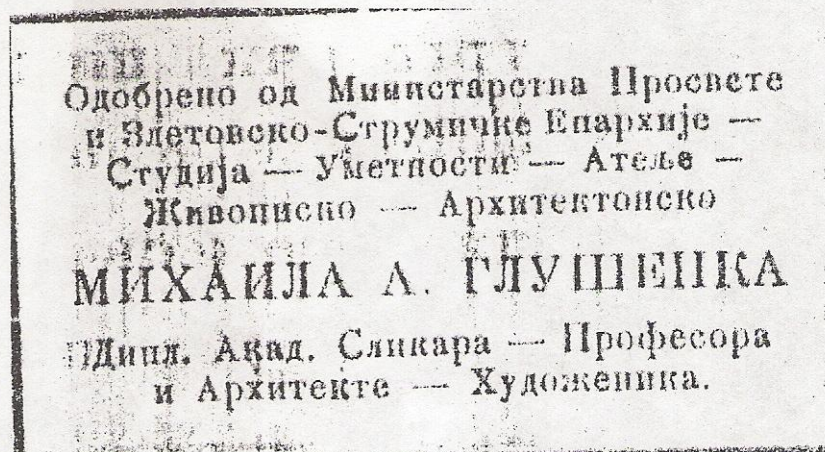
негативни личности, иако тие претставувале силен општествен импулс за едно изморено општество, оптоварено со последиците од неколкуте последователни војни.

За време на Втората светска војна, кога во Македонија пристигнува бугарската администрација, сите бегалци од Советска Русија во Штип биле третирали исто како и Евреите. Како жители со «непроисход», ги сметале за непријатели на Рајхот и Бугарија. Им била ограничена слободата на движење, отстранети од работа, укинати боновите за исхрана и биле препуштени да гладуваат и се смрзнуваат во зимите што уследиле. Од ова зло ги спасила единствено хуманоста на соседите, роднините и пријателите што ги стекнале во Штип.

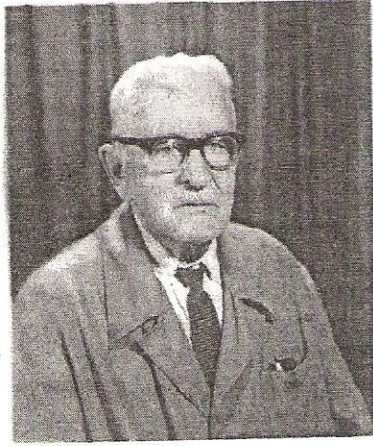
Во времето на Информбирото, Украинците заедно со останатите руски бегалци во Штип биле први на удар, за нив повторно започнал многу тежок живот. Многумина биле следени и проследувани од властите и сметани за непријатели. Од редовите на Украинците имало испратени и лица на Голи Оток, како што е примерот на Драган Шпигов, кој три години без никаква вина, ја поминал голготата на овој озогласен логор.

Во овој период сите преостанати руски семејства на првата и втората генерација се откажале од својата национална припадност и руското државјанство и се помириле со тоа дека повеќе нема да се вратат назад.

Во Штип денес живеат потомците од втората и третата генерација на руски имигранти. Сите, без исклучок, се декларираат како Македонци. Од онаа бројка на Руската колонија во Штип, што на почетокот броела неколку стотини, останала само мал број на украински презимиња: Макаренко, Шпигов, Бабич, Јевтушенко.

Рекламен оглас во В. «Брегалница», год. I, бр. 3, Штип, 31. III 1927

Сергеј Михајлов

Јаков Петренко

Максим Макаренко

Иван Јефтушенко
со сопругата Милка Трајкова

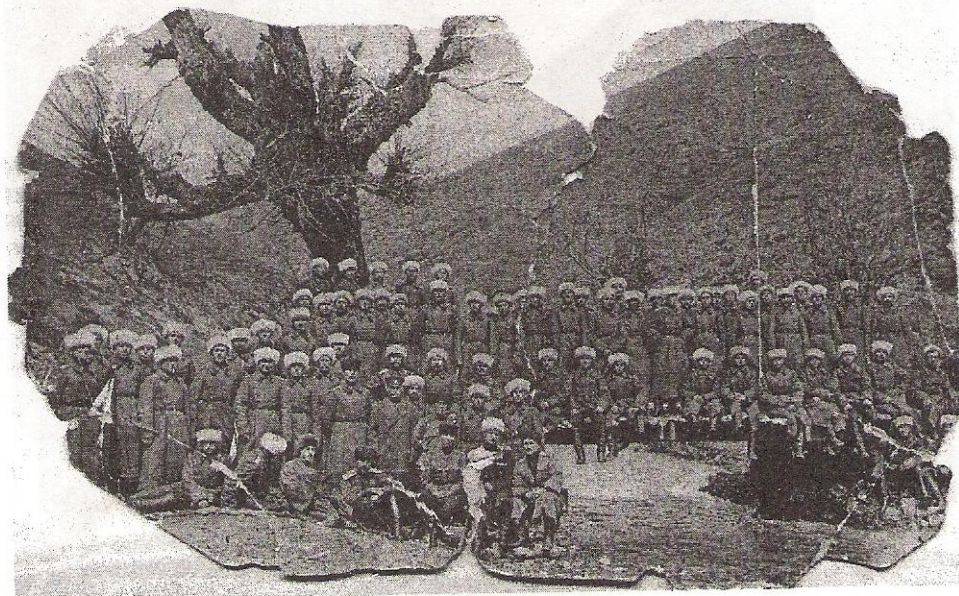
Семејство Синковски

Јаков Петренко и Андреј Шчербаков во операта «Палјачи»

Козаци-цигити пред настап

Козачките единици вклучени во изградбата на патот Врање – Босилеград

УДОСТОВЕРЕНИЕ

25.34

Предъявитель сего Старший урядник 2-го Сводно-Кубанского полка Яковъ ПЕТРЕНКО имеет право на ношение знака в память пребывания Русской Армии в вооруженных лагерях на чужбине и Русского Флота в Бисерти в 1920-1921 г.г. с надписью посредник "ДЛЯ НОСИ" что подписано и подтверждено казенной печатью удостоверяется " " Июля 1923 года Сол. К. Лобята.

ОСНОВАНИЕ: Ст. 7 Положения в знак утвержденного 2/15 Июля 1921 года Главным командиром Русской Армии.
СПРАВКА: Показан в Журнале 24-го полка 24-декабря 1921 года за № 161 9 23

Старший урядник 2-го Сводно-Кубанского полка, Полковник
Полковник [Signature]

[Signature]

Дозвола на Яков Петренко за носење на ознаки на Руската Армија во странство

